

ACC. N:R. M. 7255 : 1-13.

Landskap: Småland. Upptecknat av: Gustaf Carlsson,
Härad: Södra Tjust. Adress: Stormandebo, Ankarsrum.
Socken: Haklingeberg. Berättat av: _____
Uppteckningsår: 1941. Född år _____ i _____

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Uppteckningarna rör: 1) Sovplats i stall.	Sid. 1.	<i>tbl. I: 4</i>
2) Eldstadens placering i huset.	" 2.	<i>tbl. II: 28</i>
3) Kosmi- eller kosmeknivar.	" 4.	<i>L. W. F. 36</i>
4) Valkning.	" 5.	<i>L. W. F. 38</i>
5) "Storsteget" - <i>ögonsjukdom</i>	" 7.	
6) Fiske och fiskelycka i folktron.	" 8.	
7) Fångstredskap vid fiske.	" 11.	
8) Hägnad och hägnadsvirke.	" 12.	<i>tbl. II: 41.</i>

M. 7255 : 1.

Sid. 1.

Landskap: Småland. Upptecknat av: Gustaf Carlsson,
Härad: Södra Tjust. Adress: Stormandebo, Ankarsrum.
Hallingeberg.
Socken: Berättat av:
Uppteckningsår: 1941. Född år i

Etnologiska avdelningen.

Sektion I: Sociala förhållanden och bostadsvanor.

Svar å frågelista nr 4. Sovplats i stall.

Orten avser Ankarsrumstrakten i Hallingebergs socken.

Att någon av familjens medlemmar sovit i stallet tycks ej ha varit brukligt i trakten utan i undantagsfall, då djuren varit sjuka el. dyl. Vandrare, s.k. lösdrivare, brukade vilja logera i stall eller ladugård, men man var i regel inte glad åt att inhysa löst folk i uthusen. I allmänhet bestå lantbruken i trakten av smågårdar där såväl stall som ladugård ligga förenade i en länga och det egentliga ladugårdsrummet inrymmer då även spiltor för ett par hästar. I somliga fall i äldre ladugårdar är rummet delat med en brädvägg, så att hästarna och ev. oxar haft ett särskilt "stall". En s.k. foderlada fanns då mellan de båda avdelningarna. Endast vid större gårdar ha det funnits var för sig fristående ladugård resp. stall. Inte heller i dem var det dock vanligt med liggplass för husfolk och tjänare.

Eldstad i stall ha inte heller förekommit.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 7255: 2

Sid. 2.

Landskap: Småland. Upptecknat av: Gustaf Carlsson,
Södra Tjust. Adress: Stormandebo, Ankarsrum.
Härad: Hallingeberg. Berättat av:
Socken: Hallingeberg. Född år ..... i .....
Uppteckningsår: 1941.

Etnologiska avdelningen.

Sektion II: Byggnadsformer och detaljer.

Svar å frågelista nr 28. Eldstadens placering i husets mittlinje.

Svaret avser torpet "agerhult under Ankarsrums bruk i Hallingebergs socken. Agare AB. Ankarsrums Bruk. Arrendator Axel Karlsson. Gårdens areal ca 10 tunnland odlad åker.

Eldstadens belägenhet i torpet Fagerhult motsvarar ungefär frågelistans teckning nr 1. Boningshusets huvudeldstäder äro förlagda till byggnadens mittaxel. I köket finns kokspisel samt bakugn. Troligt är dock att järnspiseln inte funnits från den tid huset byggdes utan monterats in senare. Tidigare kokades maten i dyl. fall i "ben"- eller fotgrytor på spishallen. Bakugnens öppning liksom kokspis och spishall äro vända mot husets snorra långsida. Inne i rummet fanns en stor öppen spis, men denna är numera ommurad till kakelugn. Båda eldstädernas rökgångar förenas i samma murstock och skorsten liksom vindskammarens eldstad, en liten öppen spis.

Dörr finns mellan vardagsrummet och köket och vardagsrummet (stugan)

Hyll endast ovanstående uppgifter!

Forts.

M. 7255:3

Sid. 3.

Småland.
 Landskap: .....
 Härad: Södra Tjust.
 Socken: Hallingeberg.
 Uppteckningsår: 1941.
 Upptecknat av: Gustaf Carlsson,
 Adress: Stormandebo, Ånkarsrum.
 Berättat av: .....
 Född år ..... i .....

Forts.

upptag hela husets gavelbredd samt är större i längdsträckningen än köket. Jämsides med köket finns mot andra gaveln farstun. Från farstun leder ingen dörr in till köket utan man måste passera genom vardagsrummet eller stugan samt förbi eldstaden för att komma ut i köket. På senare tid har upptagits en dörr från köket som för direkt ut i det fria. Över köket på ovanvåningen finns en mindre kammar. Över vardagsrummet finns en vind.

Eldstadens placering vid ytterväggens hörn har inte förekommit. Förut beskrivna placering av eldstäderna synes vanligt i orten i hus av dyl. storlekstyp. (Eldstadens placering vid husets ena långvägg var även en vanligt förekommande typ.)

Torpstugan Fagerhult torde vara uppförd omkr. 1850 eller tidigare.

Upptecknaren vet bestämt att den var byggd 1858 då min farfar bodde där. Byggmästare och murare äro okända. Åtskilliga äldre boningshus med eldstädernas placering i husets mittaxel finns i orten. Akerarealen för sig i de flesta fall mellan 8 - 15 tunnland och då har den odlade jorden i allmänhet utvidgats på senare tid.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

No. 7255 : 4.

Sid. 4.

Landskap: ..... Småland. .... Upptecknat av: ..... Gustaf Carlsson. ....
Härad: ..... Södra Tjust. .... Adress: ..... Stormandebo, Ankarsrum. ....
Socken: ..... Hallingeberg. .... Berättat av: .....
Uppteckningsår: ..... 1941. .... Född år ..... i .....

Svar å frågelistan 366 ang. Kosmi- eller kosmeknivar.

Förekomsten av s.k. kosmi- eller kosmeknivar tycks vara okänd eller i varje fall ha varit mindre vanligt i orten. Upptecknaren har vid förfrågningar hos äldre personer inte kunnat få något besked om dyl. knivars förekomst eller utseende.

M. 7255:5

Sid. 5.

Landskap: ..... Småland. .... Upptecknat av: ..... Gustaf Carlsson, ...
Härad: ..... Södra Tjust. .... Adress: ..... Stormandebo, Ankarsrum. ....
Söcken: ..... Hallingeberg. .... Berättat av: .....
Uppteckningsår: ..... 1941. .... Född år ..... i .....

Svar rörande fråga om Valkning.

A. Valkning av vadmal i egentlig mening synes ej ha skett i trakten sedan någon nu levande kan minnas, d.v. s. som hemarbete. Vadmal har vävts ganska allmänt till för c:a 25 år sedan eller den tid som sammanfaller med förra världskrigets slut. Det har dock sedan långt tillbaka varit vanligt att det vävda tyget sänts till färgeri för beredning - valkning eller "stampning" som termen hette i trakten. I regel var någon lanthandlande i orten ombud för färgeriet i fråga och till vilken tyget inlämnades för vidare befordran.

När det gällde tunnare ylletyger samt även andra stänktes tyget med vatten varefter detsamma rullades upp på en ^(kavel) kavle (en rund ekbit) och klappades kraftågt med flata kavelträn.

B. Beträffande stickade yllesaker såsom strumpor o.dyl. har upptecknaren låtit sig berättas, att det var vanligt för 50-60 år sedan att strumpor skulle valkas. Detta tillgick så att de nystuckna strumporna vid tvättningen gnoddes eller valkades mot ett valkbräda. Detta bräda var som ett skärbräda

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

Forts.

M. 7255:6

Sid. 6.

Landskap: Småland. Upptecknat av: Gustaf Carlsson,
Härad: Södra Tjust. Adress: Stormandebo, Ankarsrum.
Socken: Hallingeberg. Berättat av:
Uppteckningsår: 1941. Född år i

Forts. om Valkning.

i formen, men betydligt längre och bredare så att tvätterskan kunde sätta det i tvättkärlet samt sedan stödja det mot överkroppen, varefter strumporna fördes upp och ned på brädat. Brädat var försett med upphöjningar, valkar, som åstadkommits genom djupa, tvärgående inskärningar i träet.

M. 7255:7

Sid. 7.

Landskap: Småland. Upptecknat av: Gustaf Carlsson,
Härad: Södra Tjust. Adress: Stormandebo, Ankarsrum.
Socken: Hallingeberg. Berättat av: Fru Anna Larsson.
Uppteckningsår: 1941. Född år 1865 i Hallingebergs socken.

Uppteckningen behandlar "Storsteget" i folktron.

Barn och ungdom kunde få varbildning eller inflammation innanför ögonlocken där små runda varbulor bildades. Dylikt ont nämnes vagel, men på ortsspråket kallas det "storsteget". Det ansågs att barn kunde få storsteget genom att de borrhade med käppar i jorden och samtidigt sprang eller hoppade däröver.

För att få botten mot storsteget skulle den sjuke hugga med en yxa i en dörr för att bli av med det onda. Var den sjuke barn och alltså för liten att utföra det själv, fick någon äldre hugga för den sjuke i stället. Upptecknaren har hört berättas, att man högg i en uthusdörr, dörren till en bod t.ex. Tre gånger skulle man hugga och likaledes spotta tre gånger. Därtill skulle det sägas något om att "storsteget" skulle gå bort. Exempelvis: "Nu hugger jag tre gånger i den här dörren och nu ska "bragden" i mitt öga gå bort. Tvi!"

Vad ordet "bragden" var har upptecknaren inte kunnat få nöjaktigt besvarat, men det skulle troligen vara en annan folklig benämning på vagnen eller storsteget.

M. 7255:8

Sid. 8.

Landskap: Småland. Upptecknat av: Gustaf Carlsson,
Härad: Södra Tjust. Adress: Stormandebo, Ankarsrum.
Hallingeberg.
Socken: Berättat av:
Uppteckningsår: 1941. Född år i

Uppteckningar om "Fiske och fisklycka i folktron".

(Uppteckningen gäller insjöfiske.)

Till Vårfrudagen (vaffer- eller våffelhelgen) skulle man ta den första gäddan. Den kallades "vaffergäddan".

När gäddorna leka om våren talar man om tre slag av gäddor, allt efter som de leka. Den första omgången, som leker i första rena vattendrag medan isen fläckvis ännu är kvar, kallas "isgäddan". De som leka under mellanstadiet kallas "gräs- (eller vass-, starr-) gäddan". Som bekant börjar starr och fräken grönska rätt tidigt. Sista omgången nämnes "löv-gäddan" och då börjar lövträden bli gröna. Detta brukar inträffa omkring 10 maj.

Gäddorna "hugga" bäst på drag, tros det, när månen närmar sig halv, (första kvarteret). Likaledes är detta fallet då han likaledes står lika mycket på nedan. Den första perioden anses dock gynnsammast. Under mellantiderna ha gäddorna "svallkött" - köttet eller valkarna kring tänderna är uppsvällt och då hugga de litet eller intet. (Möjligen äro valkarna ömma).

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 7255:9

Sid. 9.

Landskap: Småland. Upptecknat av: Gustaf Carlsson,
Härad: Södra Tjust. Adress: Stormandebo, Ankarsrum.
Hallingeberg.
Socken: Berättat av:
Uppteckningsår: 1941. Född år i

Forts. om "Fiske etc."

När åskan går, då "går" fisken på djupet. Däremot "går" fisken efter regn. Efter en regnvädersdag anses det därför vara gynnsamt att gå och fiska, särskilt meta.

Då det blåser nordlig vind anses det även att fisken "går" på djupet. Är vädret mycket varmt och solen gassar är fisken inte heller "i tagen".

Då man metar och maskat på kroken skall man spotta på masken. Vill man ha god fiskelycka skall man även säga: "Tvi för fläsk och abborre, mört är bäst---!" (Undermeningen är förstås tvärt om, man vill ha abborrar!)

Sedan man badat liksom då man höll på med sjöslätter, ansågs det att fisken kom fram på grund av plaskandet, den var nyfiken, varvid man borde passa på och fiska, speciellt meta. Var det kvinnor, som var med och badade eller räfsade vid slätter, gav detta anledning till åtskilliga tvetydigheter beträffande fiskens nyfikenhet. Vid fiske anses det annars att tystnad skall iakttagas, så att fisken inte blir skräm.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 7255:10.

Sid. 10.

Landskap: Småland. Upptecknat av: Gustaf Carlsson,
Härad: Södra Tjust. Adress: Stormandebo, Ankarsrum.
Hallingeberg.
Socken: Berättat av:
Uppteckningsår: 1941. Född år i

Forts. om "Fiske etc."

Då enbuskarna "ryka" (blomma) anses detta vara ett säkert märke på att braxen leker vid denna tid. I regel brukar enbuskarna "ryka" i slutet av maj månad.

I insjöarna anordnade man även så kallade "vasar" för att locka fisk till en viss plats. Helst iordningställde man dessa vintertid, genom att fors-
la ut ris och trädkatar i en stor hög på isen. När isen sedan smalt sjönk
riskögen till sjöbottnen. Det ansågs att fisken sedan med förkärlek uppehöll
sig i och omkring denna "vas". Genom att slem och småpartiklar samlade sig
bland grenarna var den ett lämpligt ^{mat-}ställe för småfisken som även hade skydd
inne i bråten. När sedan småfisken uppehöll sig där lockades de större fiskarna
även dit för att i sin tur kalasa på småfisken. Särskilt ansågs det gå bra
att meta samt lägga nät i närheten av "vasen". I regel lades dessa "vasar"
där sjön inte var allt för djup utan tvärt om på ett grund, så att en del av
rishögen åtminstone första året syntes över vattnet.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 7255:11.

Landskap: Småland. Upptecknat av: Gustaf Carlsson,
Härad: Södra Tjust. Adress: Stormandebo, Ankarsrum.
Socken: Hallingeberg. Berättat av:
Uppteckningsår: 1941. Född år i

Sid. 11.

Uppteckningen rör gammalt fångstredskap vid fiske.

Ett gammalt fångstredskap var fordom brukligt, vilket kallades katt-
sar i orten (även mjärde). Dessa kattsar eller mjärdar voro gjorda av sprö-
tor eller pålar samt nedslagna i sjöbottnen i en ringar med jämna mellanrum
från varandra. Sprötorna eller pålarna sammanhöllos sedan med vidjor. Dessa
katsor voro så konstruerade så att fisken kunde tränga innanför sprötorna men
väl inkommen fann den sedan inte utgången. Då fisken gärna uppehåller sig kring
föremål i vattnet, särskilt grenar och trädkatar, ansågos dessa fångstredskap
som lockande. Somligstädes fanns för endast något tiotal år sedan lämningar i
form av uppstående pålar i sjön efter dylika kattsar. Pålarna voro antagligen
av kärnigt tallvirke, vilket kluvits upp för ändamålet, annars ha de inte så
länge motstått tidens tand.

No. 7255:12

Sid. 12.

Landskap: Småland..... Upptecknat av: Gustaf Carlsson,
Härad: Södra Tjust..... Adress: Stormandebo, Ankarsrum.
          Hallingeberg.
Socken: ..... Berättat av: .....
Uppteckningsår: 1941. Född år ..... i .....

Uppteckningen handlar om Hägnad och huggning av hägnadsvirke.

Stn II: 647

Hägnad var förr betydligt mer vanligt än nu. Tegarna och skiftena till varje gård voro många men små, och varje ägodel måste skyddas för kreatur medelst stängsel. Till hägnadsvirke åtgick störrar, vidjor och trinnor. Störarna eller "stavvarna", som uttrycket i orten lyder, höggs mestadels på hösten. Materialet var tall; stora, släta och mogna tallar fälldes och stammarna kvistades samt sågades i lämpliga längder (omkr. 2 met.) Dessa bitar spräcktes sedan samt klyftades sönder i lämplig grovlek till stavvar vilka fingo ligga och torka till våren. På våren höggs sedan trinnor. Mestadels var det ungskog som gallrades och företrädesvis användes gran. De smäckra stammarna spräcktes om möjligt i hela sin längd varefter de forslades till platsen där hägnad skulle ske. Sist höggs vidjor (grenar från stora yviga granar). Dessa värmdes över eld (basades), samt vreds runt i många varv tills träämnet blev mjukt och splittrat och lämpligt till bindmaterial.

Vid hägnad hotades håll och stavvarna sattes ned två och två med jämna

Forts.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 7255 : 13.

Sid. 13.

Landskap: Småland. Upptecknat av: Gustaf Carlsson,
Härad: Södra Tjust. Adress: Stormandebo, Ankarsrum.
Hallingeberg.
Socken: Berättat av:
Uppteckningsår: 1941. Född år i

Forts. om hägnad.

mellanrum i gårdsgårdens längdriktning, trinnorna lades mellan de parställda stavrarna och så bands dessa samman med de nybasade, varma och följaktligen ännu mjuka vidjorna. Tre vidjehankar eller bindningar anbringades vanligtvis kring varje staverpar. I tjustbygden har trinnornas ställning i gårdsgården ett ganska plant läge, på andra håll äro trinnorna kortare och mera uppstående. På vissa mellanrum anbringades stödstavrar växelvis på ömse sidor om gårdsgården. Att "basa" vidjor användes i regel en 10-12 års pojke till.

Numera är "basningen" helt avskaffad i trakten. Som bindmedel brukas ståltråd. Likaså användes icke tall till stavrar (furan är vorden för värdefull) utan man nyttjar enstammar som barkas. Gårdesgårdarna utbytas dock alltmer med staket (stolpar med ståltråd). Ändå finns gamla tallstavrar kvar här och där i gårdsgårdarna. De sistnämnda ha måst hägnas om både en och två gånger, men stavrarna ha stått rycken. Blott den nedersta delen har vässats, så ha stavrarna gjort tjänst igen, tyriga och hårda som de äro. Dyliga gamla stavrar

beräknas kunna vara 40 år och mera.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

